

Proposta educativa Educació Primària

ESCOLA, LLUM DE LLIBERTAT!

L'EDUCACIÓ DURANT LA SEGONA REPÚBLICA

Diputació de Barcelona

Oficina de patrimoni cultural. Àrea de cultura

Programa de memòria democràtica. Àrea de Presidència

Índex

1. Punts de partida	4
2. Activitat educativa per Cicle Superior d'Educació Primària	5
2.1 Introducció	5
2.2 Competències.....	5
Competència personal, social i d'aprendre a aprendre	5
Competència ciutadana	6
Competència en consciència i expressió culturals.....	6
Competències de l'àrea de medi social.....	6
2.3 Objectius	7
2.4 Conceptes.....	8
2.5 Desenvolupament metodològic	8
2.6 L'activitat pas a pas	9
2.7 Exemple de discurs.....	9
2.8 Durada de l'activitat i material.....	13
2.9 Treball previ.....	13

1. Punts de partida

La Xarxa de Museus Locals de la Diputació de Barcelona organitza una exposició que porta per títol *L'escola, llum de llibertat*. Aquesta exposició constarà d'un únic mòdul expositiu amb tres nivells de lectura, el títol de la mostra, el text de contextualització i el contingut local.

Un dels fets rellevants de l'exposició és precisament l'aportació que fa cadascun dels municipis participants de documentació i objectes propis que tracten sobre l'escola de la Segona República en àmbit local.

Des de l'organització es demana la creació d'una activitat educativa per a escolars i una visita per a públic general i una altra per a públic familiar.

A l'hora de crear una activitat educativa, s'ha convingut que aquesta estigui pensada per a l'alumnat de cicle superior d'educació primària i alumnat d'educació secundària i batxillerat. La tria s'ha fet en funció dels continguts curriculars de les àrees de medi social d'educació primària i ciències socials i història en el cas de l'educació secundària i el batxillerat respectivament.

El desplegament limitat a un mòdul de l'exposició requereix la creació d'un recurs educatiu que sigui útil per al desenvolupament de l'activitat educativa i que al mateix temps, contingui el material necessari per a realitzar-la. En aquest sentit, s'ha considerat adequada la creació d'una maleta didàctica que contingui els materials que es treballaran durant l'activitat. Aquesta maleta contindrà documents (fonts primàries i secundàries) i objectes que parlen de l'escola de la Segona República.

Per a l'activitat familiar el material de la maleta anirà acompanyat d'altres recursos més lúdics que permetin una activitat de descoberta compartida familiar o en grup.

2. Activitat educativa per Cicle Superior d'Educació Primària

2.1 Introducció

Per a l'alumnat de cicle superior de primària l'escola és la seva institució de referència, no n'hi ha cap altra que coneguin millor. L'apropament a l'escola de la Segona República en el seu context temporal i la seva traumàtica fi, permeten l'alumnat comprendre la lluita que ha permès l'existència de l'escola actual. Quasi sempre el passat serveix per comprendre millor el present. Al mateix temps, l'aproximació a l'escola republicana comparada amb l'escola actual, pot servir per projectar els reptes de futur d'una institució indispensable pel progrés conscient de la humanitat.

L'aproximació a l'escola de la Segona República és una oportunitat per comprendre les obligacions i circumstàncies en les quals es van trobar els infants de la primera meitat del segle XX. L'escola de la Segona República va ser la primera institució que va introduir i tenir en compte els drets dels infants, quan aquests encara no estaven descrits de forma universal. L'obligació d'un treball prematur impedia a una gran majoria d'infants el dret a la formació i els conduïa cap a un analfabetisme que esdevenia fatal per al seu futur com a mà d'obra.

Tant el període de la Segona República com el de la Guerra Civil i del franquisme són termes allunyats de la realitat dels nostres infants. Tanmateix, apropar-nos a aquest període de la mà dels nens i nenes, conèixer les seves experiències a través d'imatges i objectes, permetrà comprendre la gran rellevància que va tenir l'escola de la Segona República i l'empremta que va deixar malgrat la posterior dictadura.

2.2 Competències

Les competències relacionades amb les temàtiques que proposa *Escola Ilum de llibertat* són les següents:

Competència personal, social i d'aprendre a aprendre

És la competència que implica el coneixement del mateix infant i de la societat a la qual pertany. Alhora, desenvolupa metodologies i destreses que contribueixen a l'adquisició i presa de consciència sobre el seu propi procés d'aprenentatge. El fet de treballar l'escola republicana a partir de fotografies i objectes afavoreix l'observació i

l'anàlisi, l'extracció de dades de les fonts i en definitiva, el desenvolupament del mètode científic.

Competència ciutadana

A través d'aquesta competència, l'alumnat esdevé ciutadà responsable, adquireix consciència social i cívica a partir dels valors del sistema i pensament democràtics. El fet de treballar el que fou l'escola republicana permet acostar l'alumnat als conceptes de treball, d'igualtat i de llibertat.

Competència en consciència i expressió culturals

L'apropament a l'escola republicana implica entrar en contacte amb les formes culturals del passat a través de les formes arquitectòniques, dels objectes i les formes de treball a l'escola i de les imatges que se'n conserven, especialment de nens, nenes i mestres, dels seus vestits i la seva aparença.

Competències de l'àrea de medi social

Les competències d'aquesta àrea que es poden treballar en el context de l'activitat educativa *Escola Llum de llibertat!* Són les següents:

Competències que estableix el currículum	Continguts <i>Escola Llum de llibertat!</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Plantejar-se preguntes sobre el món, aplicant les diferents formes de raonament i mètodes del pensament científic, per interpretar, respondre i predir els fets i fenòmens del medi natural, social i cultural i per prendre decisions creatives i decidir actuacions ètiques i socialment sostenibles. 	<ul style="list-style-type: none"> • Plantejament de preguntes sobre l'escola de la República a partir de l'observació i l'anàlisi de materials relacionats. • Descoberta de diferents aspectes de l'escola republicana com a exemple d'escola del passat i nexa amb l'escola del present.
<ul style="list-style-type: none"> • Analitzar les característiques de diferents elements o sistemes del medi social i cultural, identificant la seva organització i propietats, establint relacions entre aquests, per tal de reconèixer el valor del patrimoni cultural i natural i emprendre accions per a un ús responsable, la seva conservació i la millora. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aproximació al patrimoni per l'estímul i l'adquisició de consciència i reforç del sentiment de pertinença que afavoreix la convivència. • Identificació de diferents elements que componien l'escola republicana, els seus vincles amb l'entorn social.
<ul style="list-style-type: none"> • Observar, detectar, comprendre i interpretar canvis i continuïtats del medi social i cultural, analitzant relacions de 	<ul style="list-style-type: none"> • Anàlisi dels canvis i les continuïtats al llarg del temps a l'escola.

<p>causalitat, simultaneïtat i successió, per explicar i valorar les relacions entre diferents elements i esdeveniments que permeten entendre el present i imaginar futurs possibles.</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Reconèixer, valorar i defensar la diversitat i la igualtat de gènere reflexionant sobre qüestions ètiques i mostrant empatia i respecte, per tal de construir una societat diversa i equitativa i contribuir al benestar individual i col·lectiu i a la consecució dels valors dels drets humans. 	<ul style="list-style-type: none"> • Descoberta del tracte diferenciat que han rebut nens i nenes a l'escola tradicional.

2.3 Objectius

- Entrar en contacte amb el que va ser l'escola republicana.
- Aproximar l'alumnat als seus principis que tenien l'infant com a centre d'acció.
- Aprendre a extreure informació de les imatges, en aquest cas, fotografies.
- Comparar les imatges de les diferents escoles de la Segona República.
- Observar la forma de vestir dels infants i dels mestres.
- Analitzar els materials que es feien servir.
- Visualitzar alguns llibres escolars de la Segona República per conèixer quines matèries treballaven i com ho feien.
- Descobrir que hi havia altres col·lectius que no eren els infants que també anaven a l'escola.

2.4 Conceptes

- Fonts històriques: primàries i secundàries
- Arxius i Museus
- Dictadura
- Segona República
- Guerra Civil
- Aprendre en una escola nova
- Estat laic
- Mètodes d'ensenyament
- Fotografies escolars de la Segona República
- Plànols d'escoles
- Associacions culturals i formatives

2.5 Desenvolupament metodològic

Es desenvolupa una activitat de descoberta a partir d'una actitud positiva provocada pel plantejament de preguntes i pel mateix procés de descoberta. A partir dels coneixements previs de l'alumnat s'introdueixen i estructuren nous coneixements que atorguen significat als conceptes relacionats amb l'escola del passat i concretament de la Segona República. Es tracta, doncs d'una activitat que s'inspira en el constructivisme i l'aprenentatge per descobriment amb la finalitat que l'alumnat adquireixi un aprenentatge significatiu que doti de noves explicacions el seu concepte d'escolaritat i d'escola.

L'activitat s'articula a través del cicle d'aprenentatge en el qual primer s'exploren els coneixements de l'alumnat, per a continuació introduir els nous coneixements que tracta el taller. El treball amb fotografies, documents gràfics i objectes de l'escola de la Segona República permet desenvolupar el mètode científic a partir de l'observació i l'anàlisi i estructurar coneixement. Finalment, el grup exposarà les conclusions a les quals ha arribat a través de la darrera fase del cicle d'aprenentatge que és l'aplicació de coneixement.

2.6 L'activitat pas a pas

1. Es pregunta a l'alumnat si saben alguna cosa sobre l'escola de la Segona República, si n'han sentit a parlar. Se situa l'escola de la República en la línia del temps.
2. Es mostra el panell expositiu i s'introdueix l'alumnat en els conceptes esmentats més amunt.
3. S'explica a l'alumnat que faran un treball a partir de les preguntes que inicialment els suggereixin els documents i objectes que els donarem.
4. Es divideix el grup classe en quatre subgrups. Cadascun d'aquests subgrups s'encarregarà de fer preguntes i analitzar un conjunt de documents i objectes:
  - a. Els edificis escolars (nous, volums, lluminositat, patis)
  - b. Els nens i les nenes, els mestres i les mestres (classes mixtes, activitats, edats, nombre d'alumnat per classe,..)
  - c. La manera d'aprendre (mètode pedagògic, pissarres individuals,..)
  - d. Les colònies escolars
5. A continuació el monitor/a obre la maleta i reparteix el material a cada grup, fent especial èmfasi en la documentació que correspon al municipi en el que es fa l'activitat.
6. Es deixa una estona perquè l'alumnat examini i analitzi els documents, fotografies i objectes.
7. A continuació cada grup exposa les conclusions a les que hagi arribat.

2.7 Exemple de discurs

Captació de coneixements previs i introducció de nous conceptes.

Benvinguts i benvingudes, avui parlarem de com era l'escola d'abans, concretament de l'escola del temps dels nostres besavis i besàvies, de l'època de la Segona República. N'heu sentit a parlar mai de la Segona República? Va ser un període curt, que va durar només vuit anys. Per si no sabeu el que és una República, ara us ho explico.

A Espanya avui dia, hi ha un sistema democràtic, cada quatre anys hi ha eleccions, tant en els ajuntaments com a la Generalitat de Catalunya, com al Govern de l'Estat. Quan hi ha eleccions la gent vota i, normalment, el partit polític que guanya les eleccions és el que governa. Això ho sabeu, oi? També sabeu que, governi qui governi hi ha un rei, el rei està per damunt dels polítics i és el cap de l'estat. Quan un estat està governat per un rei, es diu que aquell país és una monarquia. Ja sabeu que els reis hereten el tron dels seus avantpassats, per tant, són reis perquè són els hereus d'un rei anterior. Tornem al concepte de República. Quan un país té un govern republicà no té rei, el cap d'estat és una persona que escull el poble.

Doncs bé, a Espanya, fa molts anys, concretament l'any 1931 va haver-hi eleccions. Fins aleshores havia governat un rei, Alfons XIII, però era un rei amb poc caràcter. Aprofitant la feblesa del rei, un general de l'exèrcit que es deia Primo de Rivera, va fer un cop d'estat per controlar el país. El rei Alfons XIII ho va continuar essent, però qui manava en realitat era el General Primo de Rivera. Quan una persona que no és el rei imposa el seu poder i mana sense que hi hagi hagut unes eleccions, es diu que aquesta persona és un dictador i el seu govern una dictadura.

Al país ningú no volia un dictador. La gent n'estava molt farta, hi havia molta pobresa, crisi econòmica i la societat vivia amb moltes mancances. Un bon dia tots els polítics es van posar d'acord en què la situació era insostenible i el rei es va veure obligat a convocar eleccions.

Hi va haver molts partits que en el seu programa electoral proposaven un canvi de model d'estat, proposaven la declaració d'una república. El que va passar ja us ho podeu imaginar, les eleccions les van guanyar els partits republicans, així que per segon cop a la història, Espanya va estar governada per un govern republicà i el cap d'estat era una persona escollida pel poble. En aquell primer govern de la Segona República Espanyola, el president es deia Niceto Alcalá Zamora. I era aquest senyor que teniu aquí (foto 1).

Els partits del govern havien promès que farien molts canvis i millores a la societat, per això, quan es va declarar la Segona República la majoria de la gent del carrer estava molt contenta. Tenien esperança que les coses canviarien i anirien a millor.

Un dels grans problemes que ja venia de temps abans era la manca d'escoles. Què passaria si vosaltres no tinguéssiu una escola on anar? Potser us penseu que no tenir escola seria una sort, però això és fals i us explicaré perquè.

Les famílies en aquell temps eren pobres, la gent guanyava pocs diners tot i que treballava molt. Els pares i les mares moltes vegades eren analfabets, és a dir, no sabien llegir i escriure, perquè mai no havien anat a l'escola. Quan els nens i nenes eren una mica grans, els pares els enviaven a treballar a les fàbriques amb ells, o al camp. Feien unes jornades de treball molt llargues, no tenien temps de jugar, ni d'anar amb els amics, només treballaven per pocs diners. Un bon dia, els obrers de les fàbriques i els treballadors del camp es van adonar que si no estudiaven mai no sortirien de la misèria, però per poder estudiar els calien escoles.

És per això que un dels projectes més importants de la Segona República, va ser la creació de noves escoles, perquè com us dic n'hi havia molt poques. Moltes de les escoles que hi havia eren religioses i el govern va decidir que les escoles no havien de ser religioses, per això va tancar les que ho eren. Per una altra banda, el govern volia que les escoles fossin públiques, que no s'haguessin de pagar i encara volia una tercera cosa, que els nens i les nenes poguessin anar junts a classe, perquè fins aleshores els nens i les nenes anaven a escoles diferents.

Per fer possible aquest gran propòsit calien mestres. De mestres n'hi havia pocs i en feien falta molts més. En aquell moment els mestres que hi havia i els que ho volien ser tenien un pensament en comú, volien fer una escola diferent de l'anterior, volien fer les millors escoles del món. Volien que els nens i les nenes fossin feliços a les aules, que poguessin aprendre tot el que els calia per poder prendre decisions a la seva vida, que aprenguessin a estimar la natura, que poguessin parlar la seva llengua, el català, que juguessin molt... per totes aquestes coses van treballar els mestres de les escoles de la Segona República.

I sabeu què va passar? Que malgrat que va costar molt, per totes les dificultats que hi havia i encara una d'afegida, va esclatar la guerra civil, malgrat tot, els mestres i les mestres, amb l'ajut dels ajuntaments i de la Generalitat, van fer la millor escola que hi hagut mai.

Ara ja no us explico res més, perquè el que cal és que vosaltres mateixos descobriu com era l'escola de la Segona República.

Per això dividirem el grup classe en quatre grups i cadascun investigarà a partir dels documents, dels objectes i de les fotografies que es conserven d'aquella època. Fareu una "investigació" amb aquests documents. Cada grup els observarà i es fixarà en tots els detalls.

Treball d'estructuració

Els grups seran:

- a) L'edifici escolar. Us heu de fixar molt bé en els edificis, com eren? Nous, vells, moderns? Moltes finestres o poques? Com eren els patis? Com eren les aules? Quines altres dependències hi havia a les escoles? Finalment, quina diferència hi ha entre aquestes escoles i les vostres?
- b) Nens, nenes i mestres. Us heu de fixar en les fotografies dels nens i les nenes i els mestres que surten. Com van vestits? Quin calçat porten? Quins pentinats porten? Estan separats nens i nenes o estan junts? Quina diferència hi ha entre l'aspecte d'aquests nens i nenes i el vostre?
- c) La manera d'aprendre i de fer classe. Aquest grup es fixarà en la manera com aquells nens i nenes aprenien. Com eren les classes? En quins altres llocs feien classe? Quins materials tenien? A més d'aprendre, quines altres coses feien a l'escola? Què us crida l'atenció? Quines diferències veieu entre aquesta escola i la vostra?
- d) Les colònies escolars. Aquest grup explicarà què feien els infants a les colònies escolars. Quan hi anaven i per què? On es feien les colònies? Quins nens i nenes hi anaven?

Treball d'aplicació de coneixement

Un cop acabeu, explicareu el que heu après als altres grups.

Ara que ja heu après molt sobre com era l'escola de la Segona República, us sembla que s'assembla a la vostra? Us sembla que aquesta escola va seguir existint i que ha arribat fins ara?

Mireu, us he dit que va esclatar la Guerra Civil. Els diners que l'estat tenia destinats a la construcció d'escoles els va haver d'invertir en altres coses, com per exemple armes. Malgrat tot, els nens i les nenes van seguir anant a l'escola i cada cop n'hi havia més d'escoles i també de mestres i malgrat la guerra tot el projecte anava endavant.

El que va passar després va ser molt trist. Els republicans van perdre la guerra. La guerra la va guanyar un general que es deia Franco. Franco va liquidar la Segona República i també l'escola republicana. Va perseguir els mestres i a molts els va deixar sense feina i no els va deixar treballar mai més. Altres, van aconseguir continuar treballant de mestres però en un model d'escola molt diferent. El model d'escola de la dictadura de Franco ja no buscava que els nens fossin feliços, es buscava que fossin obedients. Per això es va introduir el càstig i es va prendre als infants la iniciativa i la llibertat. A l'escola ja no es podia parlar ni aprendre el català, tampoc podien anar nens i nenes junts a la mateixa escola i la religió era l'assignatura més important. Aquella escola que havia estat la millor del món va ser destruïda i transformada en una escola trista i autoritària d'un país governat, altre cop, per un dictador.

Passats molts anys, quan el General Franco va morir, es va instaurar la democràcia de la que us he parlat al principi. Poc a poc, els mestres i les mestres i els governs han anat treballant per recuperar aquell model d'escola. I ara què en penseu, l'escola d'ara s'assembla a la de la Segona República o encara és un repte arribar-hi?

2.8 Durada de l'activitat i material

- 1 hora
- No cal aportar cap material

2.9 Treball previ

- Fora interessant que abans de realitzar l'activitat, s'hagués parlat a classe de les escoles que hi ha al municipi, de les que són antigues i les que són noves i si n'hi ha de l'època de la República.

- Fora recomanable que es pregunti a l'alumnat si té familiars o coneguts que tinguin records de l'escola republicana o que els n'hagin parlat, i també si tenen records de l'escola de la dictadura franquista, per poder establir una comparació.